

מדוע תוקעים בשופר דווקא בתפילת מוסף ולא בתפילת שחרית?

הקדמה

דבר ידוע הוא שתוקעים בשופר בתפילת מוסף ולא בתפילת שחרית, כפי שנאמר במשנה במסכת ראש השנה (פ"ד מ"ז דף לב ע"ב): "העובר לפני התיבה ביו"ט של ראש השנה - השני מתקיע [פירש רש"י: השני מתקיע - המתפלל תפילת מוספין מתקיע]. ובשעת ההלל - הראשון מקרא את ההלל".
נשאלת השאלה: מדוע?

לכאורה התשובה פשוטה: בתפילת מוסף יש את שלש הברכות המיוחדות של מלכויות זכרונות ושופרות, ולכן תוקעים שם¹!
אבל באמת השאלה נשאלת גם על כך: מדוע אומרים את שלש הברכות המיוחדות של מלכויות זכרונות ושופרות בתפילת מוסף ותוקעים שם? מדוע אין אומרים את שלש הברכות המיוחדות של מלכויות זכרונות ושופרות בתפילת שחרית ותוקעים שם²?
שאלה זו נשאלה על ידי חז"ל ונאמרו עליה מספר תשובות בתלמודים ובמדרשים.

א. הסבר הבבלי

על המשנה הנזכרת לעיל אמרה הגמרא: "מאי שנא שני מתקיע? משום ד'ברוב עם הדרת מלך' (משלי יד, כח)? אי הכי הלל נמי נימא בשני, משום ד'ברוב עם הדרת מלך'!
אלא מאי שנא הלל דבראשון? משום דזריזין מקדימין למצוות? תקיעה נמי נעביד בראשון משום דזריזין מקדימין למצוות!
אמר רבי יוחנן: בשעת גזרת המלכות שנו".
פירש רש"י שם: "בשעת השמד שנו - אויבים גזרו שלא יתקעו, והיו אורבין להם כל שש שעות לקץ תפילת שחרית, לכך העבירוה לתקוע במוספין".
לפי רש"י יוצא שבתחילה אכן היו תוקעים בתפילת שחרית, ורק בגלל הגזירה דחו את התקיעות לתפילת מוסף.
נשאלת השאלה: מדוע אחרי שבטלה הגזירה לא החזירו את המצב לקדמותו שתוקעים בתפילת שחרית?

¹ ר"ן שם על הרי"ף דף ט ע"א בדפי הרי"ף.
² ר"ן שם.

כתבו על כך התוספות (שם בד"ה "בשעת גזרת"): "ואף על פי שבטלה גזרת המלכות לא עבדין כדמעיקרא, אף על גב דזריזין מקדימין למצוות, דחיישינן שמא יחזור דבר לקולו".
 כלומר: שמא חס ושלוש שוב תהיה גזירה של הגויים שלא לתקוע בשופר, וכדי שיתקעו למרות הגזירה השאירו את התקנה שתוקעים במוסף.

ב. הסבר רבי יוחנן בירושלמי

התוספות שם המשיכו וכתבו: "ולפירוש הירושלמי ניחא טפי, דמפרש שם שדימו האויבים שנתאספו לתקוע תרועת מלחמה, ועמדו עליהם והרגום, ולכך תקנו תקיעות וברכות במוסף, דכי חזו דקרו בקריאת שמע ומתפללין וקורין בתורה וחוזרין ומתפללין ותוקעין אמרי: 'בנימוסייהו אינון עסקין', כלומר בחוקיהם ובתורתם".

גם לפי דברי הירושלמי יוצא שבתחילה היו תוקעים בתפילת שחרית, ורק בגלל המאורע שקרה דחו את התקיעות לתפילת מוסף, כיון שחששו שמאורע זה עלול לקרות פעמים נוספות.

יש לציין שהתוספות לא כתבו את הסברם בדעת הבבלי, אלא הביאו שהירושלמי הסביר אחרת, ושלפי דבריו לא קשה מדוע לא החזירו את תקיעת השופר לתפילת שחרית, כיון שהסיבה לא היתה גזירה חד פעמית של הגויים שבני ישראל לא יתקעו בשופר, אלא חשש קבוע שהגויים עלולים לחשוב שתקיעת השופר משמעותה הכרזת מרד, ולכן השאירו את תקיעת השופר בתפילת המוסף.

לפי זה עולה שכאשר כל בני ישראל יהיו בקרוב בארץ ישראל תחת שלטון יהודי, אכן יחזירו את תקיעת השופר לתפילת שחרית!

עוד יש לציין שבירושלמי יש מספר דעות שיובאו בסמוך, ודעה זו היא דעת רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוחנן³, וכנראה שהתוספות הביאו רק אותה, כיון שהיא קרובה להסבר הבבלי.

ג. הסבר רבי יהושע בן לוי בירושלמי

הסבר נוסף נאמר בירושלמי: "רבי יהושע בן לוי בשם רבי אלכסנדר שמע לה מן הדא: 'שמעה ד' צדק' (תהלים יז, א) - זו קריאת שמע, 'הקשיבה רנתי' - זו רינון תורה, 'האזינה תפילתי' - זו תפילה, 'בלא שפתי מרמה' - זו מוסף. מה כתיב בתריה? 'מלפניך משפטי יצא' (שם, ב)".

³ זו לשון הירושלמי במסכת ראש השנה (פ"ד ה"ח): "ר' יעקב בר אחא בשם ר' יוחנן: מפני מעשה שאירע: פעם אחת תקעו בראשונה, והיו השונאים סבורין שמא עליהם הם הולכין, ועמדו עליהן והרגום. מיגו דאינון חמי לון קראיי שמע, מצליין, וקוראין באורייתא, מצליי ותקעין, אינון אמרין: בנימוסין אינון עסיקין". ועיין שם בהמשך דברי הירושלמי ובדברי המפרשים.

לפי הסבר זה למדו מהפסוקים בתהלים שיש לתקוע דווקא בתפילת מוסף!
מה עומד מאחורי הלימוד מהפסוקים?

דבר זה התבאר בפסיקתא רבתי בפיסקא "בחדש השביעי"⁴, שם גם כן הובאה דרשה דומה לדרשת הירושלמי, בתוספת הסבר: "אמר רבי פינחס בשם רבי יהודה בן לוי⁵ בשם רבי אלכסנדר: למה אין ישראל תוקעים מן התפילה הראשונה אלא בתפילת המוספים? כדי שבשעה שהם עומדים בדין יהיו מצויין מלאי מצוות הרבה, ויזכו בדין. אמר דוד: 'תפלה לדוד: שמעה ד' צדק, הקשיבה רנתי, האזינה תפילתי בלא שפתי מרמה. מלפניך משפטי יצא, עיניך תחזינה מישרים' (תהלים יז, א-ב). 'תפלה לדוד' - זו תפילה שאדם מתפלל בשעה שהוא ניעור משנתו 'ברוך מחיה המתים', 'שמעה ד' צדק' - זו קריאת שמע, 'הקשיבה רנתי' - זו תפילה ראשונה, 'האזינה תפילתי' - זו תפילה שניה, למה? 'בלא שפתי מרמה' - לא עמדנו לתפילה לא מתוך דבר בטלה ולא מתוך שפתי מרמה, אלא מתוך תורה ומצוות ומעשים טובים, לפיכך: 'מלפניך משפטי יצא'. ואל תסתכל במעשים רעים אם יש לנו [ובמה אתה מסתכל? בזכויות ובמעשים טובים שיש לנו], שנאמר: 'עיניך תחזינה מישרים'⁶. במחזור ויטרי (עמ' 353) הביא את הפסיקתא בקיצור: "ואם נפשך לומר יתקעו ביוצר וקריאת התורה!

הרי תשובותיו בצידי:

האחת שאין הציבור מצויין בתפילת יוצר.

ועוד שמצינו באגדה: אמר רבי פינחס בשם רבי יהושע בן לוי: למה תוקעים בתפילת המוספים? כדי שיהו ישראל **תוקעים ומלאים מצוות כרימון**, בשכבר קראו את שמע והתפללו וקראו בתורה".

לפי הסבר זה תוקעים בתפילת מוסף ולא בתפילת שחרית **לכתחילה**, ולא מפני אילוצים שנכפו עלינו על ידי הגויים, אלא כדי שבשעת תקיעת השופר, שאז אנו נידונים, נהיה במצב שבו כבר קיימנו היום מצוות רבות, ומתוך כך יצא משפטנו לטובה!

⁴ פרשה מ' במהדורת מאיר איש שלום [ווינא תר"מ (דפים קסז-קסח)], פרשה מא (אותיות ג-ד) במהדורה עם פירוש "זרע אפרים" מהרז"ו ורד"ל [הוצאת האדמו"ר מפילץ [ווארשא תרע"ג (עמ' 291)].

⁵ עיין במהדורת מאיר איש שלום הערה כא, שכתב שצריך לגרוס "רבי יהושע בן לוי", ועיין שם שהאריך בביאור דברי הפסיקתא ובהשוואת דבריה לדברי הירושלמי והמדרש תהלים יז. ועיין בסמוך בדברי המחזור וויטרי, שגם הוא גרס בפסיקתא: "רבי יהושע בן לוי".

⁶ יש להעיר שבמהדורת מאיר איש שלום הכל מופיע ברצף אחד, כמו שכתבנו בגוף המאמר, אבל במהדורה השניה יש הפרדה בין הסבר רבי פינחס לבין "אמר דוד"! ועיין בסמוך בדברי המחזור וויטרי, שנראה שגם הוא הבין שהכל ענין אחד, כמו שהובא למעלה בגוף הדברים!

ד. הסבר רבי אחא בירושלמי

הסבר נוסף נאמר בירושלמי: "אמר רבי אחא בר פפא קומי רבי זעירה: שנייא היא, שמצות היום במוסף."

אמר רבי תחליפה קיסרייא: קרייא אמר כן: 'יום תרועה ועשיתם' (במדבר כח). לפי דעה זו גם כן תוקעים בתפילת מוסף ולא בתפילת שחרית לכתחילה, ולא מפני אילוצים שנכפו עלינו על ידי הגויים, אלא משום שלמדו מהפסוקים שכך הדין לכתחילה!

מה הסברה בכך שצריך לתקוע דווקא בתפילת מוסף ולא בתפילת שחרית? אולי אפשר להסביר זאת על פי הגמרא במסכת ראש השנה (כו ע"א) שאמרה שתקיעת שופר דומה לעבודת הכהן הגדול בקדש הקדשים ביום הכפורים: "שופר כלפנים דמיי", וכמו שעבודת הכהן הגדול בקדש הקדשים היא בשעת המוסף, גם תקיעת שופר היא בתפילת המוסף.

סיכום

נאמרו ארבעה הסברים מדוע תוקעים בתפילת מוסף, ולא בתפילת שחרית: 1. לפי הבבלי: בתחילה אכן היו תוקעים בתפילת שחרית. אחר כך, כאשר גזרו הגויים שלא לתקוע בשופר, דחו את התקיעות לתפילת מוסף. ואף על פי שבטלה הגזירה, חששו שמא חס ושלוש שוב תהיה גזירה.

2. לפי רבי יוחנן בירושלמי: בתחילה אכן היו תוקעים בתפילת שחרית. אחר כך היה מקרה שבו דימו האויבים שישראל מורדים בהם, ותוקעים בשופר להכרזת המרד, ועמדו עליהם האויבים והרגום. כדי שלא יקרה מקרה נוסף שבו יחשדו הגויים שאנו מורדים בהם, תקנו לתקוע במוסף, שכאשר הם רואים שאנו קוראים קריאת שמע, ומתפללים, וקוראים בתורה, וחוזרים ומתפללים תפילת מוסף, ורק אז תוקעים, מבינים הגויים שזו תקיעת שופר למצוה, ולא למרד.

3. לפי רבי יהושע בן לוי בירושלמי: תוקעים לכתחילה בתפילת מוסף ולא בתפילת שחרית, כדי שבשעת תקיעת השופר, שאז אנו נידונים, נהיה במצב שבו כבר קיימנו היום מצוות רבות, ומתוך כך יצא משפטנו לטובה.

4. לפי רבי אחא בר פפא בירושלמי: תוקעים לכתחילה בתפילת מוסף ולא בתפילת שחרית, משום שלמדו מהפסוקים שכך הדין.

אפשר שטעם הדין לתקוע דווקא בתפילת מוסף, ולא בתפילת שחרית, הוא מפני שתקיעת שופר דומה לעבודת הכהן הגדול בקדש הקדשים ביום הכפורים, וכמו שעבודת הכהן הגדול בקדש הקדשים היא בשעת המוסף, גם תקיעת שופר היא בתפילת המוסף.

יהי רצון שנרגיש בשעת תקיעת השופר ככהן הגדול בקדש הקדשים ביום הכפורים, ומתוך קיום המצוות ותקיעת השופר יצא משפטנו לטובה.